

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Klimatická změna, sucho a adaptační potenciál rostlín

Bernard Šiška

Katedra ekologie FEŠRR SPU – Nitra

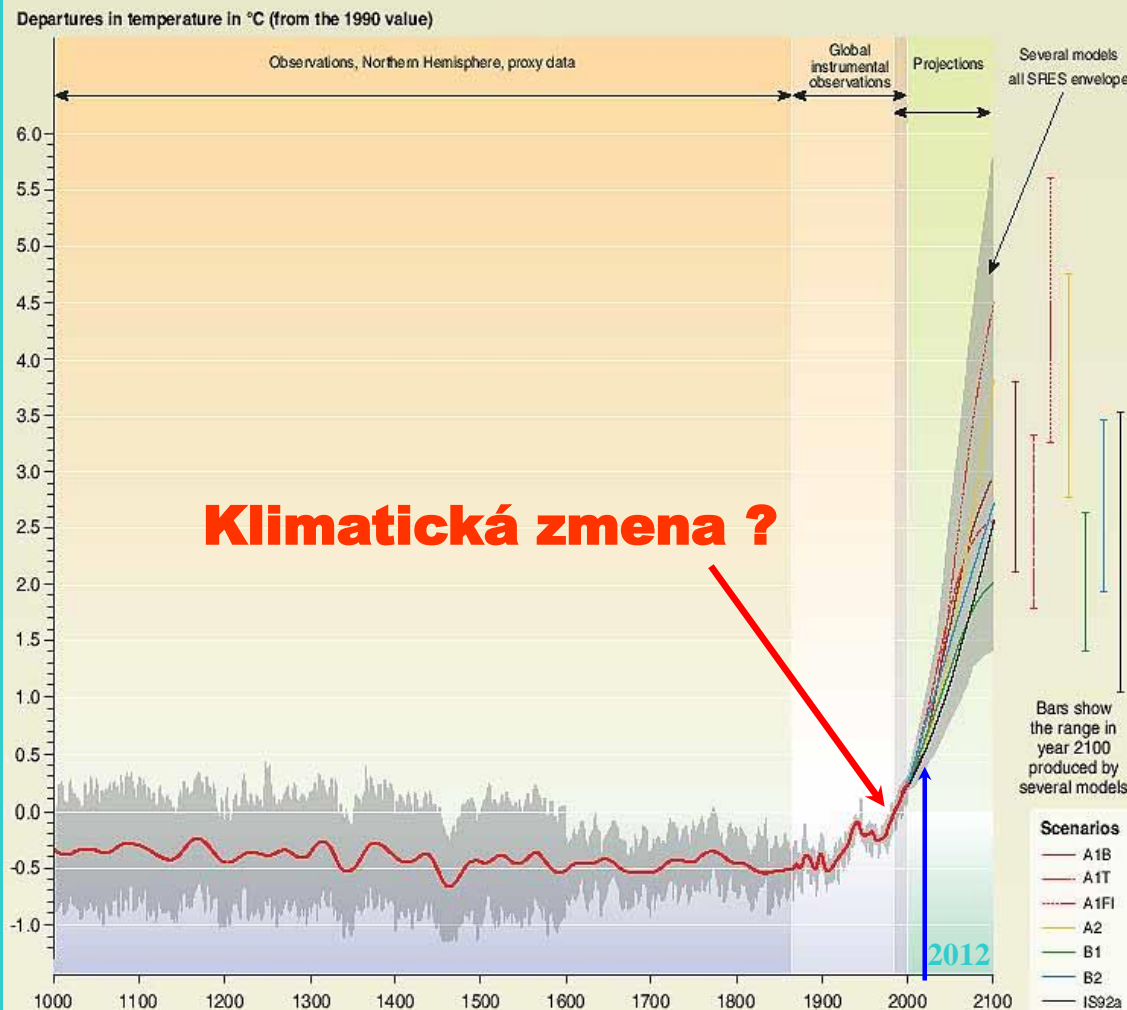
Brno 12.11.2014

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

*Merané teploty
vzduchu v rokoch
1861-2000, scenáre
pre roky 2001-2100*

*Od roku 1000 do
1860 priemerná
teplota na severnej
pologule (údaje z
južnej pologule nie
sú dostupné)
rekonštruované
podľa proxy dát
(prírastky
letokruhov, koralý,
vrty v ľadovcoch,
historické
záznamy). Trendová
čiara reprezentuje
50-ročný priemer,
šedá plocha je 95%
hranica
spôľahlivosti
(confidence limit)
stanovenia ročných
dát.*

Variations of the Earth's surface temperature: years 1000 to 2100

Klimatická zmena ?

By IPCC AR4, 2007

Stanovenie a modelovanie adaptačného potenciálu kultúrnych rastlín v podmienkach klimatickej zmeny

- I. Klimatická zmena – príčiny a dôsledky**
- II. Agroklimatický potenciál krajiny**
- III. Dôsledky zmien atmosférického prostredia na produkčný potenciál kultúrnych rastlín**
- IV. Adaptačné opatrenia**
- V. Modelovanie a jeho využitie na stanovenie adaptačného potenciálu**

Čo je to klimatická zmena?

Je to zmena atmosférických vlastností nastávajúca v dôsledku antropogénnej činnosti.

Príčiny:

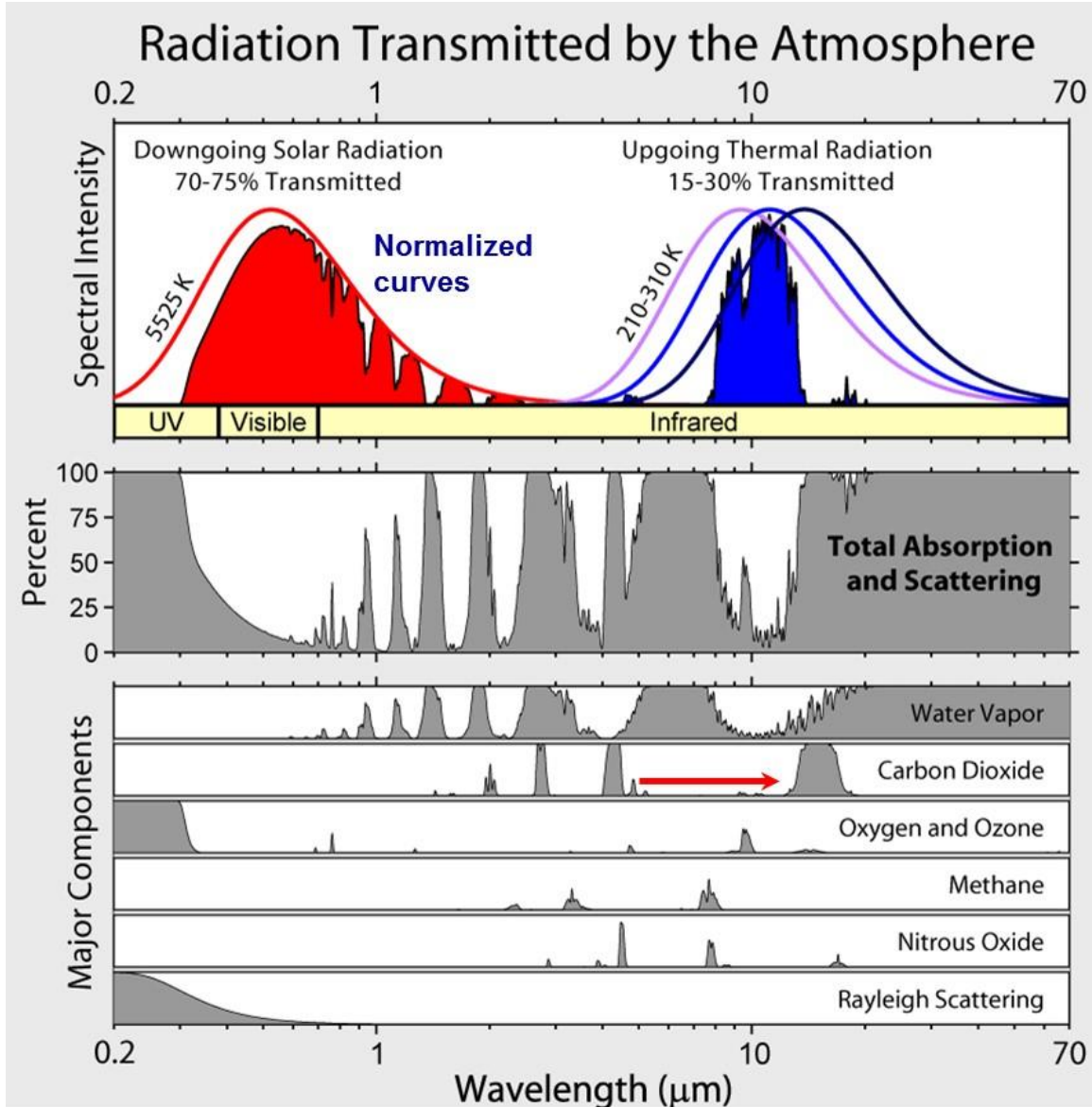
- zvýšená emisia skleníkovu aktívnych plynov (CO_2 , CH_4 , N_2O , NO_x), a ich prekurzorov do atmosféry – zmena bilancie dlhovlnného žiarenia
- zmeny využívania krajiny – zmena albeda – zmena bilancie krátkovlnného žiarenia

Skleníkové plyny v atmosféře

**Skleníkové plyny v atmosféře mají schopnost absorpcie
dlhovlnného žiarenia - radiačne aktívne plyny**

Plyn	Značka	Koncentr. 1750	Koncentr. 2002	Stred. doba zotrvania	GWP 100
Oxid uhličitý	CO ₂	278 ppmv	371 ppmv	50-200 r.	1
Metán	CH ₄	700 ppbv	1810 ppbv	Asi 12 r.	21
Oxid dusný	N ₂ O	270 ppbv	319 ppbv	120 r.	310
Fluorid uhličitý	CF ₄	40 pptv	84 pptv	5000 r.	6500
Hexafluorid síry	SF ₆	0	5,2 pptv	3200 r.	23900
HFC-23	CHF ₃	0	16 pptv	264 r.	11700

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

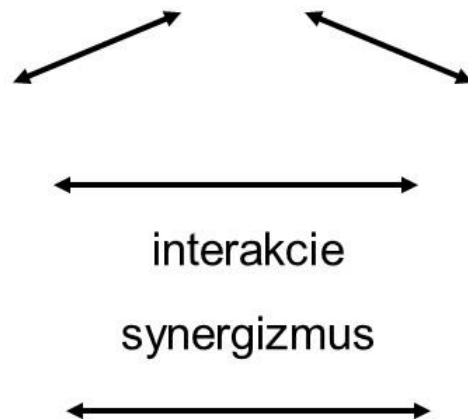
Klíma

FYZIKÁLNA KLÍMA

- žiarenie
- teplota
- tlak
- obsah vodnej pary
- úhrn zrážok
- prúdenie vzduchu a i.

CHEMICKÁ KLÍMA

- plyny (druh, koncentrácia)
- aerosólové častice (zloženie, počet)
- chemické zloženie zrážok a i.

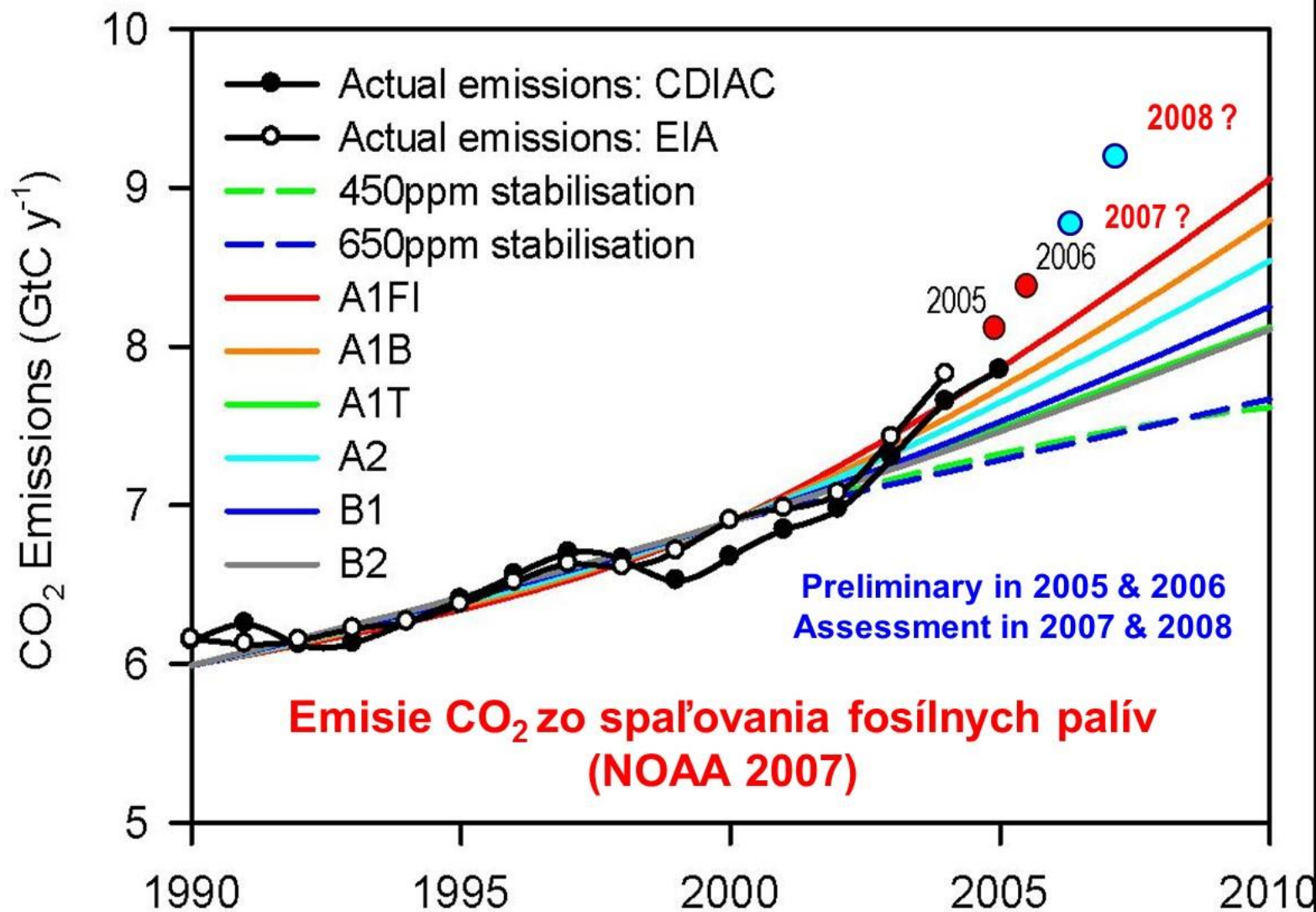
Ekosystémy

kategórie fyzikálnej a chemickej klímy

makro - mezo - mikro

klíma

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

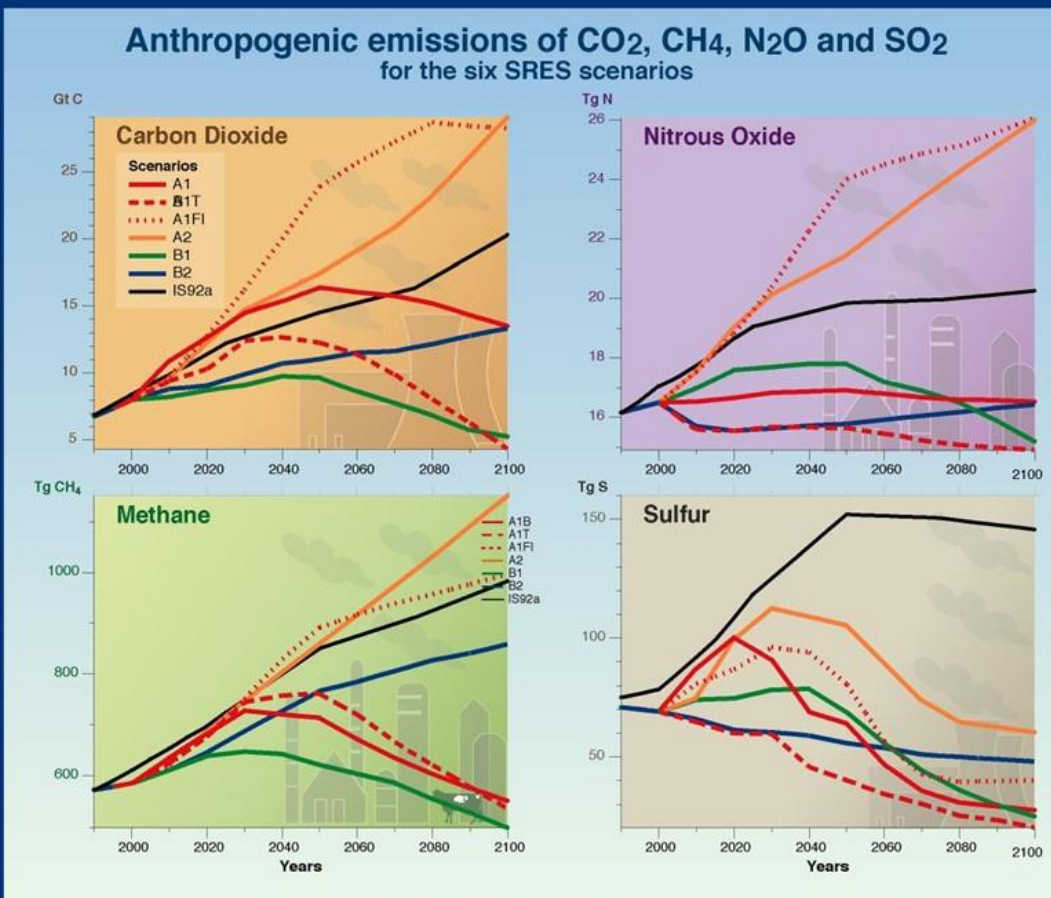

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

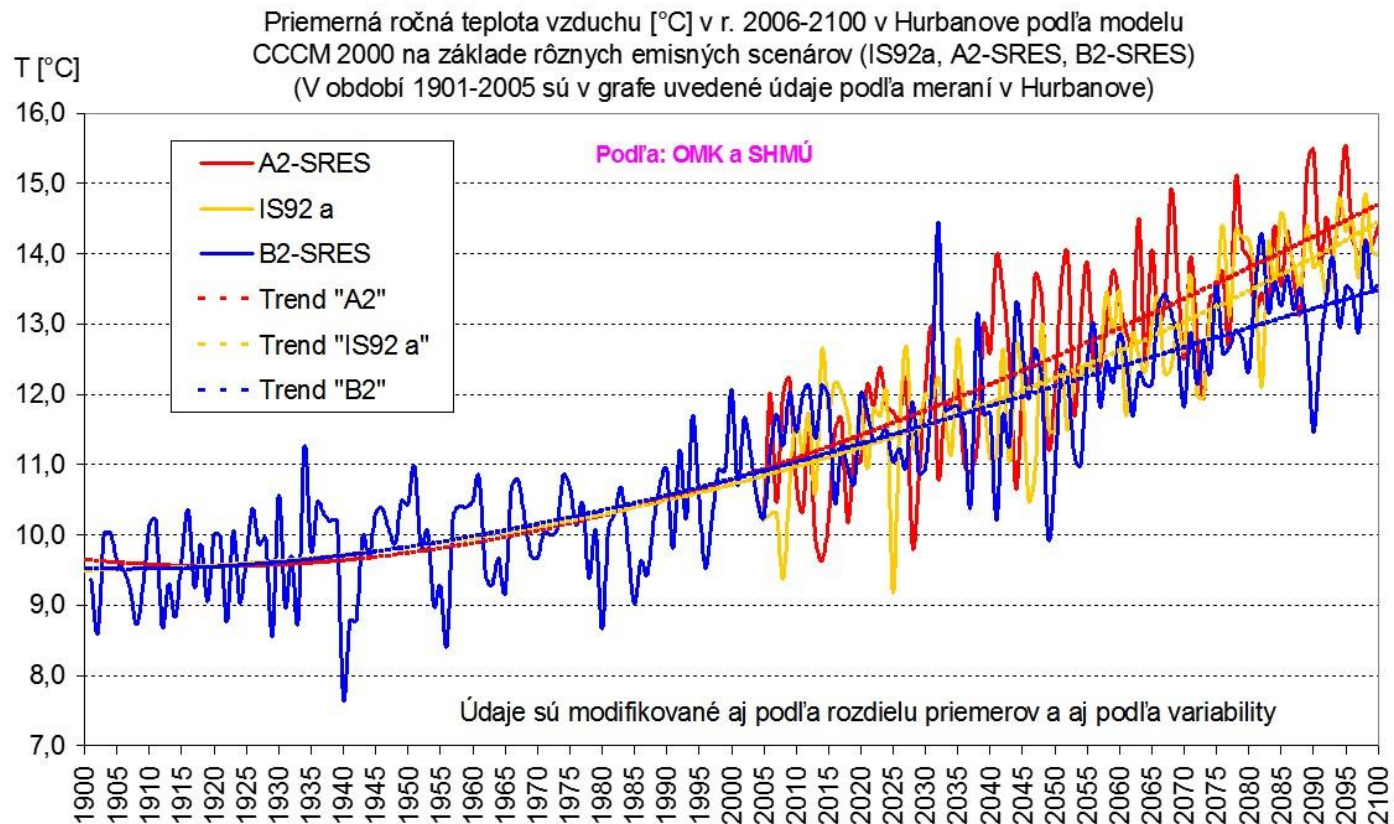
Emisné scenáře A1, B1T, A1F1, A2, B1, B2 a IS92a sú spracované podľa možných alternatív vývoja populácie ľudstva, industriálneho rastu a uplatnení zmierňovacích opatrení redukujúcich emisie skleníkového aktívneho plynu

Alternatívne scenáře emisií skleníkového aktívneho plynu do atmosféry

WG1 TS FIGURE 17

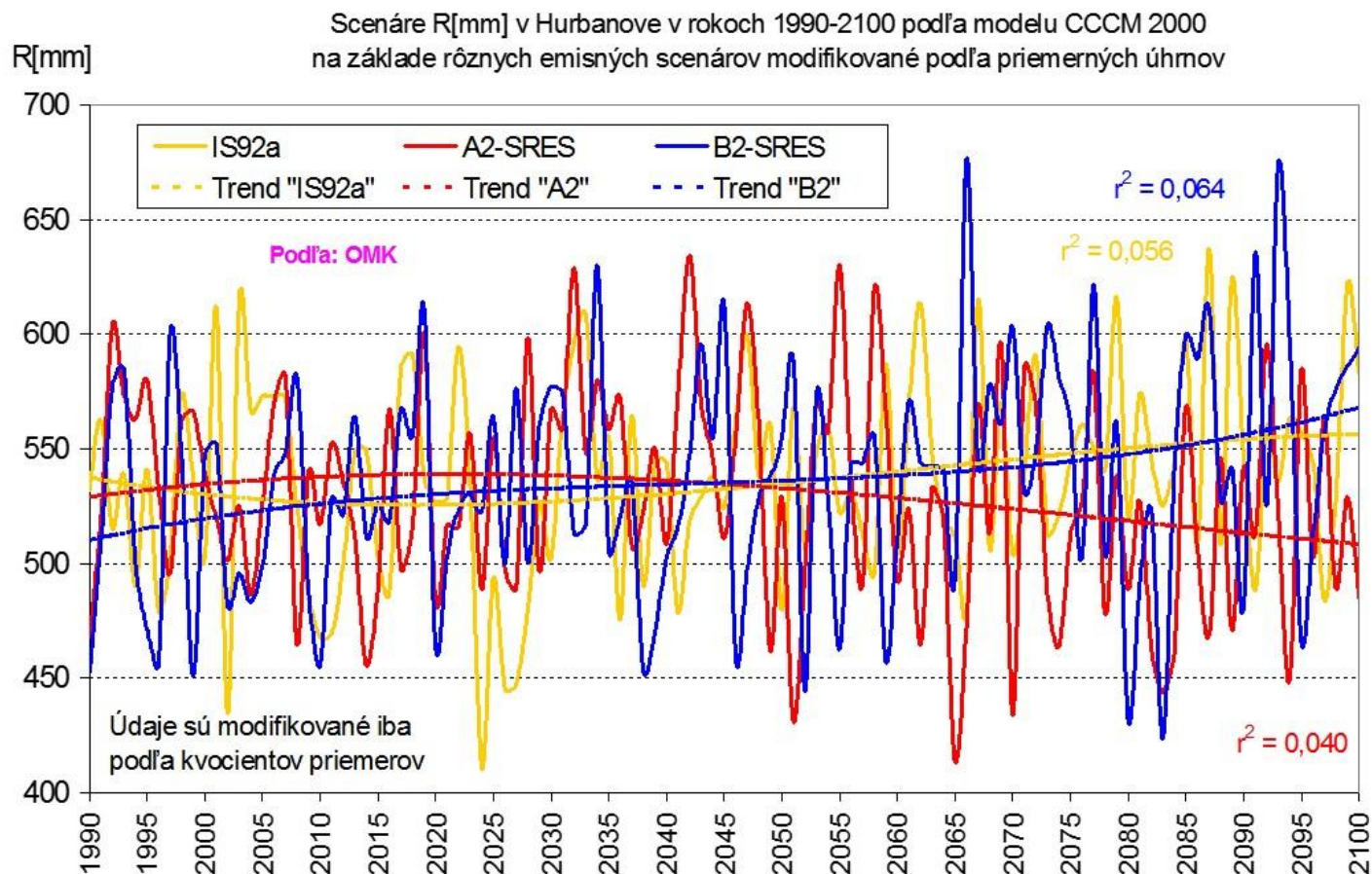
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Scenáre ročných priemerov teploty vzduchu [°C] v Hurbanove v r. 2006-2100 podľa modelu CCCM 2000 (údaje modifikované aj na priemer a aj na variabilitu po jednotlivých mesiacoch) na základe rôznych emisných scenárov (v období 1901-2005 sú uvedené merané údaje) (Lapin, 2005).

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Scenáře ročního úhrnu zrážek [mm] v Hurbanove v r. 1990-2100 podľa modelu CCCM 2000 (údaje modifikované iba podľa priemerov) na základe rôznych emisných scenárov (Lapin, 2005).

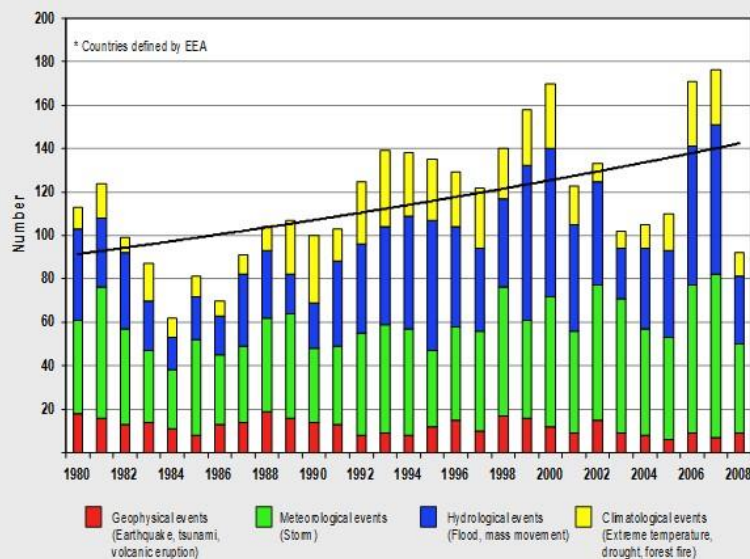
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Škody způsobené přírodními katastrofami v Evropě

- Straty způsobené přírodními katastrofami sa zvyšujú
- V dlhodobejšom horizonte bude ako príčina prevažovať vplyv zmeny klímy

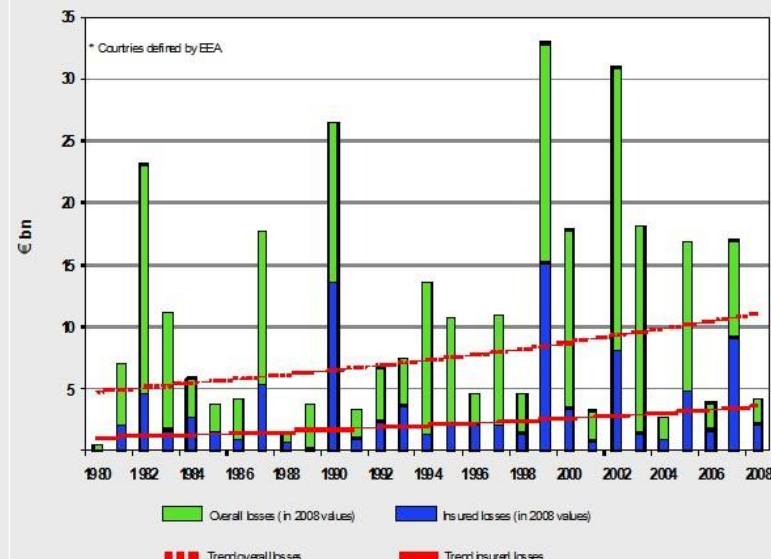
Natural catastrophes in Europe* 1980 – 2008

Number of events with trend

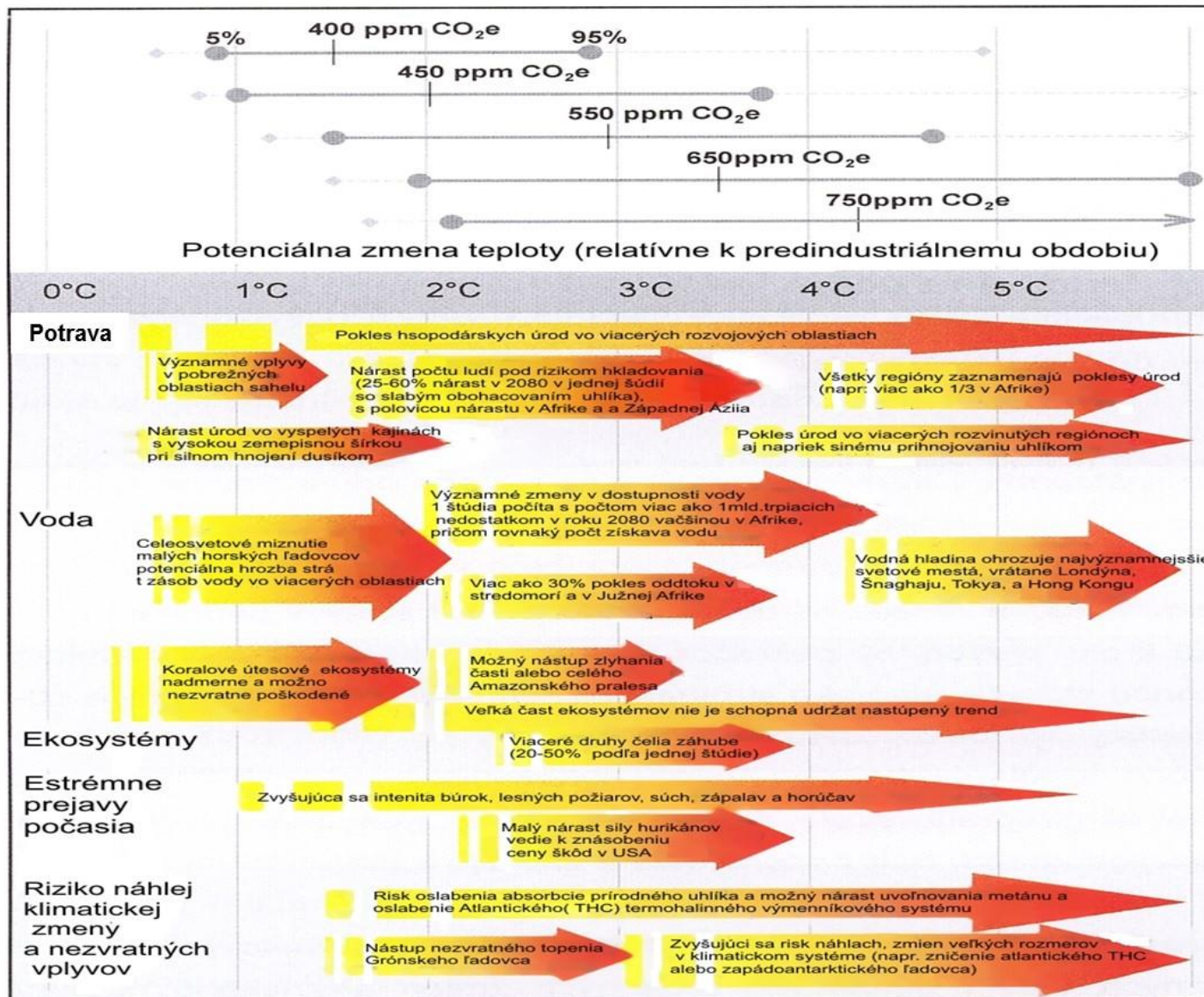

Weather catastrophes in Europe* 1980 – 2008

Overall and insured losses with trend

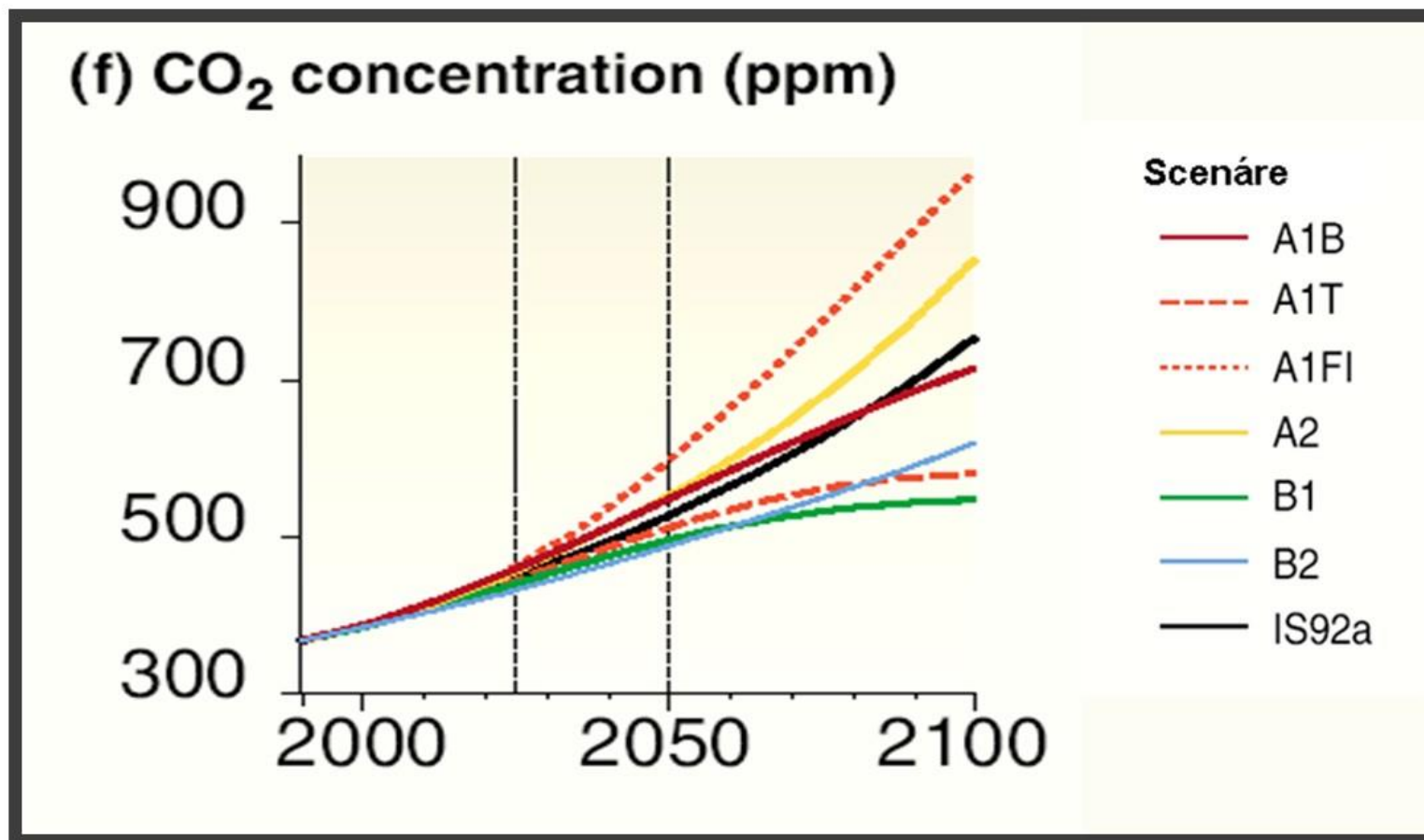

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Možné scenáře vývoje koncentrací CO₂ (IPCC, 2007)

Agroklimatický potenciál krajiny

Klimatický potenciál krajiny:

- „**Stupeň vhodnosti podnebia oblasti pre rôzne druhy hospodárskej činnosti človeka**“

(Meteorologický slovník výkladový terminologický str. 236)

Agroklimatický potenciál :

- „**Potenciál vhodnosti podnebia pre poľnohospodársku potenciálnu produkciu v oblasti rastlinnej výroby pri prirodzenom zavlažení a uplatnení vyspelej agrotechniky**“

(Kurpelová, 1981)

Agroklimatické parametre TS10

Vegetačné obdobie je ohraničené nástupom a ukončením priemernej dennej teploty $T \geq 10,0$ °C. Je obdobím podmieňujúcim formovanie generatívnych orgánov druhov mierneho zemepisného pásma, tvorby úrody teplomilných rastlinných druhov ako napr. kukurica siata (*Zea mays* L.) cukrová repa (*Beta vulgaris* L.)

Návrh agroklimatických ukazovateľov pre regionalizáciu rastlinnej výroby

<i>Makrooblasť</i>	<i>Oblasť</i>	<i>TS10</i>	<i>E_o-R</i>	<i>Výrobná oblasť</i>
Chladná	-	< 2000	< 0	Horská
Mierne teplá	-	2000 – 2400	0 – 50	Zemiakarská
Teplá	Pomerne teplá	2400 -2600	50 – 100	Repná
	Mierne teplá	2600 – 2800	100 – 150	
	Prevažne teplá	2800 – 3000	150 – 200	Kukuričná
	Veľmi teplá	> 3000	> 200	

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

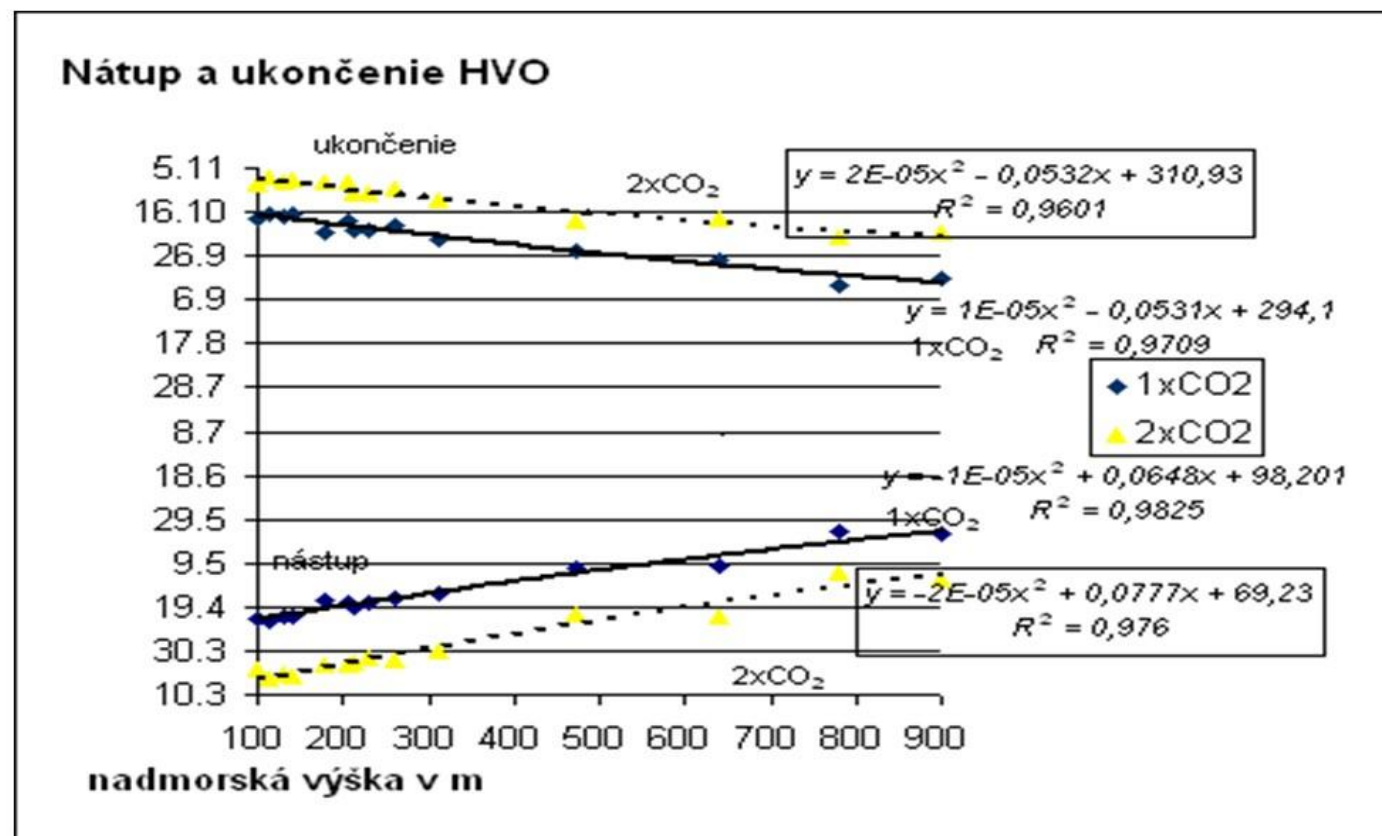
Trvanie vegetačného obdobia

- **Nástup VO postupne urýchľuje, ukončenie oneskoruje a trvanie výrazne mení.**
- **trvanie HVO typického pre kukuričnú výrobnú oblasť v referenčnom období bolo 175 dní a v podmienkach klímy presiahne 200 dní.**

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Nástup a ukončení vegetačního období

Príkon fotosynteticky aktívneho žiarenia (PAR)

- **PAR** v podmienkach zmeny klímy $2xCO_2$ narastajú. od 10 % na nížinách po 15 % v najvyšších poľnohospodársky využívaných polohách (o $60 \text{ kWh}\cdot\text{m}^{-2}$)
- V podmienkach klímy $2xCO_2$ mali byť zabezpečené počas HVO príkonom $PAR > 350 \text{ kWh}\cdot\text{m}^{-2}$
- spôsobené trvaním vegetačného obdobia a nie zvýšeným výkonom slnka

Zmeny teplotných pomerov vo VO

- Na kukuričnej výrobnjej oblasti sa TS10 zvýši v podmienkach klímy 2xCO₂ o 23 %, smerom k horskej výrobnjej oblasti však relatívne zabezpečenie HVO teplotnými sumami rastie až o 45 %.
- To umožní posun pestovania teplotne náročnejších plodín z polôh nížin až do polôh 500 m n. v.

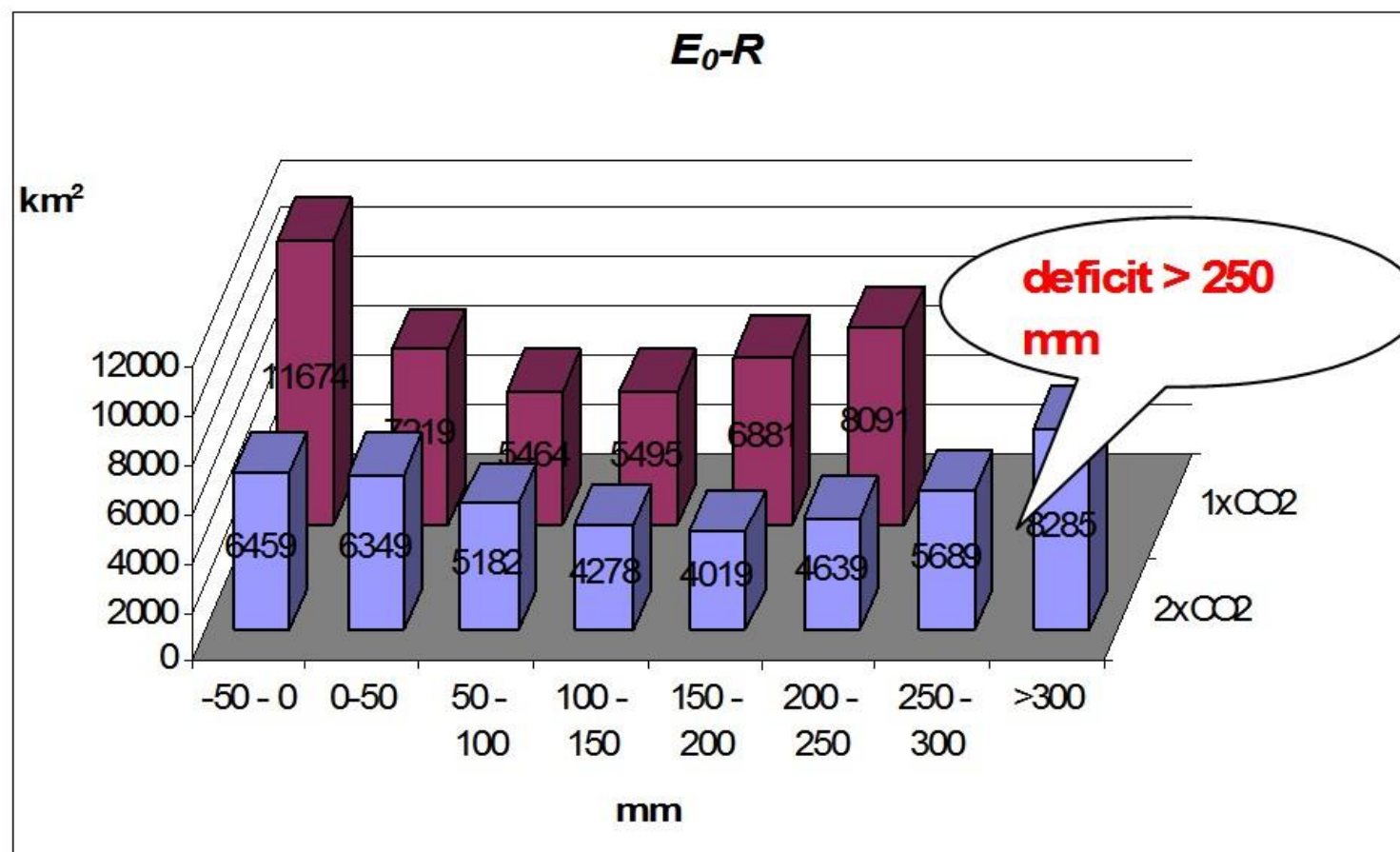
Zmena zabezpečnosti rastlinnej výroby atmosférickými zrážkami (R)

- vzrast zrážkových úhrnov pre podmienky klímy $2xCO_2$,
- na nížinách južného a východného Slovenska je to o 60 mm, t.j. o 20 %
- v podhorí o 79 - 134 mm, t.j. o 23 -38 %. Spôsobené je to nárastom trvania VO
- Táto skutočnosť môže najmä v podhorských oblastiach priaznivo ovplyvniť produkčný potenciál plodín (napr. kukurica siata a repa cukrová), aj keď atmosférické zrážky je potrebné posudzovať v kontexte rastúcej energetickej bilancie prostredia, ktorej výsledkom je i rastúci potenciálny výpar.

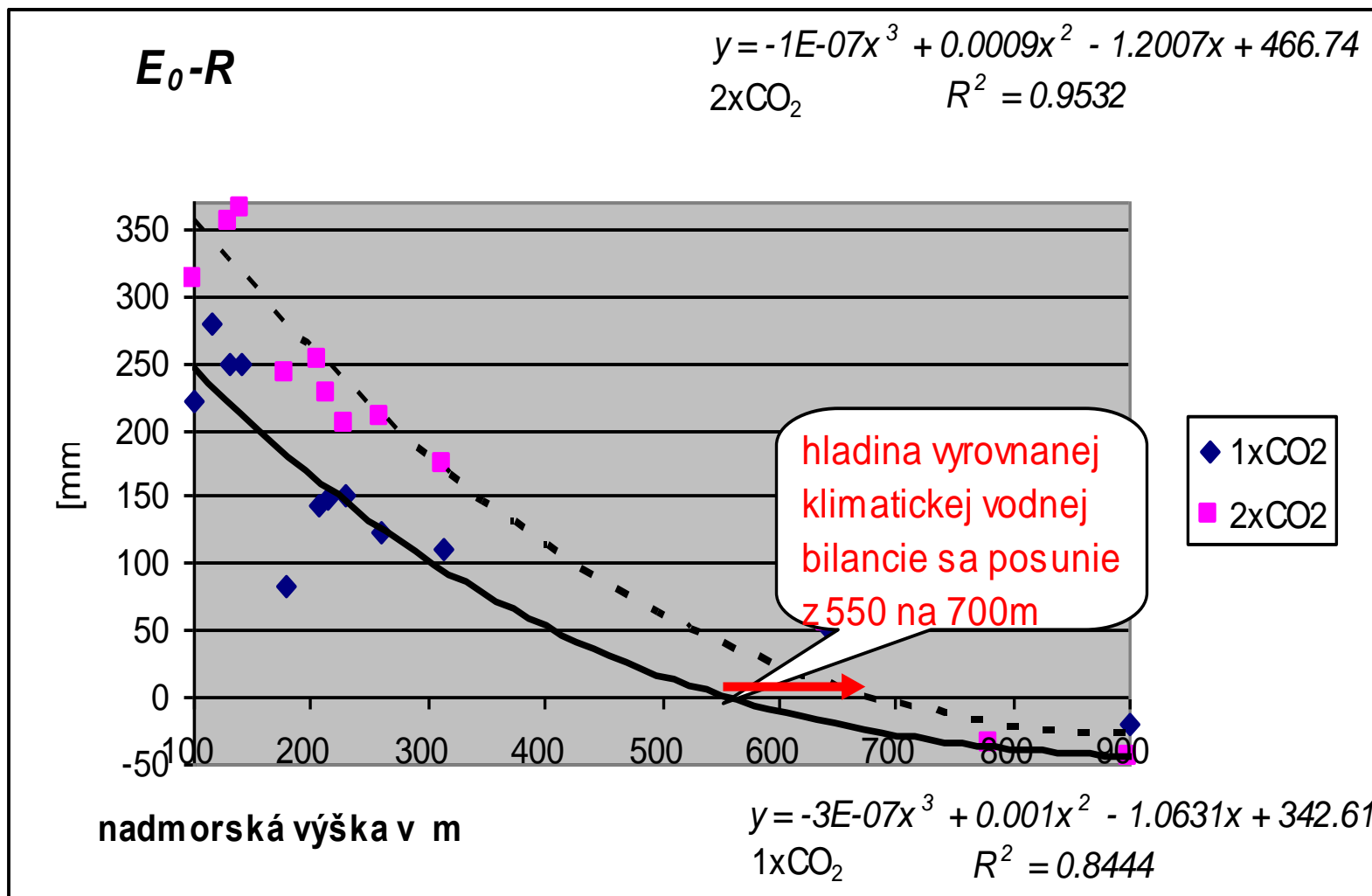

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Klimatická vodná bilancia

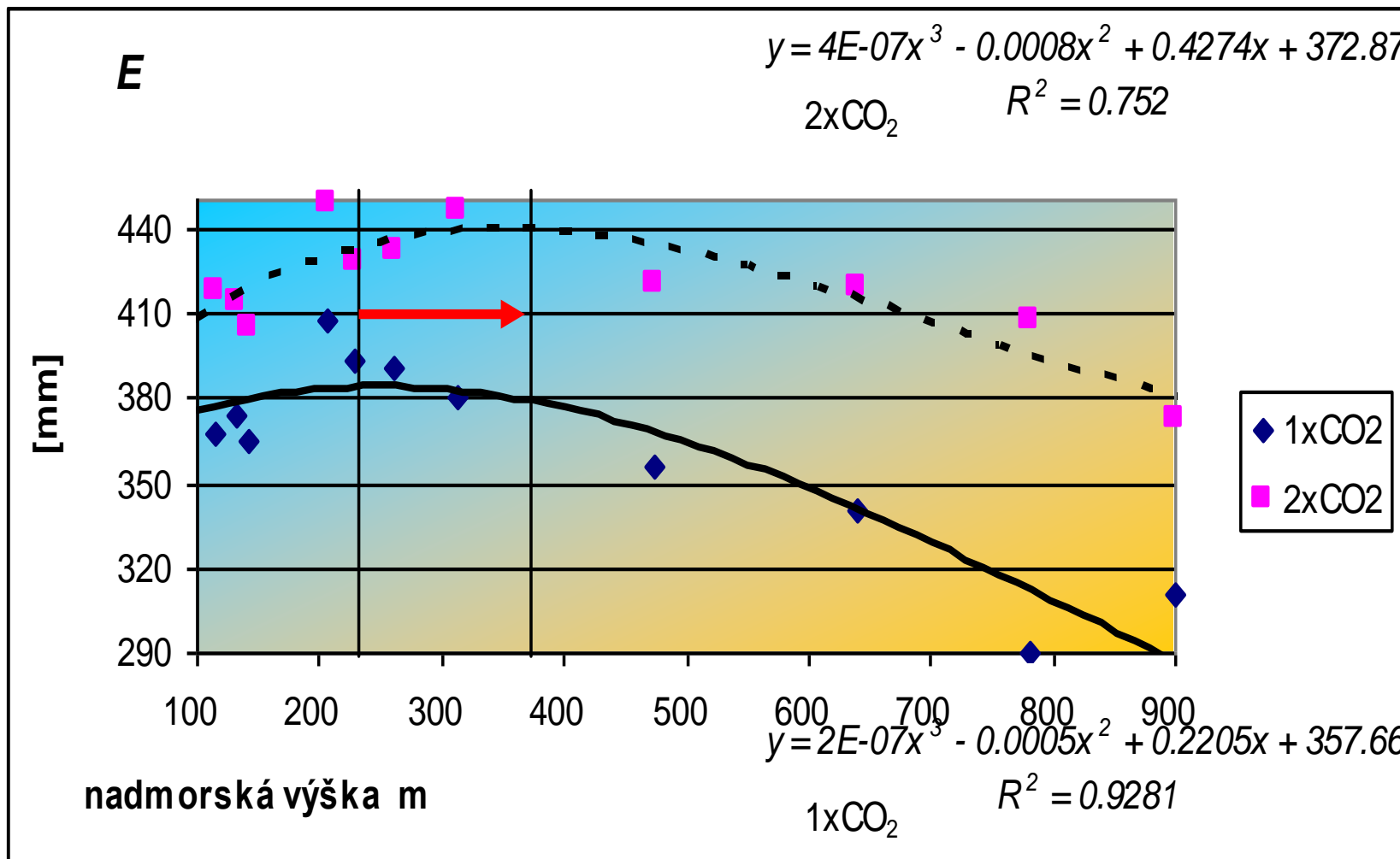

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Priemerný dátum nástupu, ukončenia a trvania HVO pre jednotlivé poľnohospodárske výrobné oblasti a podmienky klímy 1xCO₂ a 2xCO₂

Výrobná oblasť	Nástup		Ukončenie		Trvanie	
	1xCO ₂	2xCO ₂	1xCO ₂	2xCO ₂	1xCO ₂	2xCO ₂
kukuričná	<19.4	<24.3 -26 dní	>6.10	>26.10 +20 dní	>175	>220 +46 dní
repárska	19.4 - 27.4	25.3 - 4.4 -23 dní	3.10- 5.10	21.10 - 25.10 +19 dní	160 – 175	200 – 220 +42 dní
zemiakarská	28.4- 13.5	5.4 - 21.4 -23 dní	21.9 - 2.10	11.10 - 20.10 +19 dní	135 - 160	175 – 200 +40 dní
horská	>14.5	>22.4 -22 dní	<20.9	<10.10 +19 dní	<135	<175 +41 dní

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Zabezpečenie HVO fotosynteticky aktívnym žiarením (PAR) a teplotnou sumou (TS10) pre jednotlivé poľnohospodárske výrobné oblasti a podmienky klímy 1xCO₂ a 2xCO₂

Výrobná oblasť	PAR [kWh.m ⁻²]		TS10 [°C]	
	1xCO ₂	2xCO ₂	1xCO ₂	2xCO ₂
kukuričná	390 – 430	460 – 510 +18%	2750 – 3000	3450 – 3950 +30%
repárska	350 – 390	425 – 460 +19 %	2400- 2750	3000 – 3450 +30%
zemiakarská	290 – 350	375 – 425 +25 %	1800 – 2400	2600 – 3000 +33%
horská	<290	<375 +29%	<1800	<2600 +44%

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Úhrny atmosférických zrážok (R), potenciálnej evapotranspirácie (E_0) a ukazovateľa zavlaženia ($E_0 - R$) vo HVO pre jednotlivé poľnohospodárske výrobné oblasti a podmienky klímy $1xCO_2$ a $2xCO_2$

Výrobná oblasť	R [mm]		E_0 [mm]		$E_0 - R$ [mm]	
	$1xCO_2$	$2xCO_2$	$1xCO_2$	$2xCO_2$	$1xCO_2$	$2xCO_2$
kukuričná	320–370	390–430 +20%	530–600	670–770 +25%	150–250	250–360 +52%
repárska	370–400	430–460 +15%	460–530	580–670 +26%	75–150	150–250 +60%
zemiakarská	400–420	460–500 +17%	360–460	480–580 +29%	0–75	20–150 +130%
horská	>400	>500 +25%	< 360	< 480 +33%	< 0	< 20

Rozdiely medzi rastlinami C_3 a C_4

Typ fotosyntézy	C_3	C_4
Primárny produkt fot.	Kys.3- fosfoglycerová	Kys. oxáloctová
Intenzita fot. sa s rastom teploty	Znižuje až zastavuje	Prebieha aj pri vyšších teplotách
Schopnosť prijímania CO_2 zo vzduchu	Pri vyššej koncentrácii	Už pri nízkej koncentrácii
Vyhovujúca intezita osvetlenia pre fotos.	Nízka aj vyššia	vyššia
Hospodárenie s vodou	Slabšie	Dobré aj pri vyšších teplotách

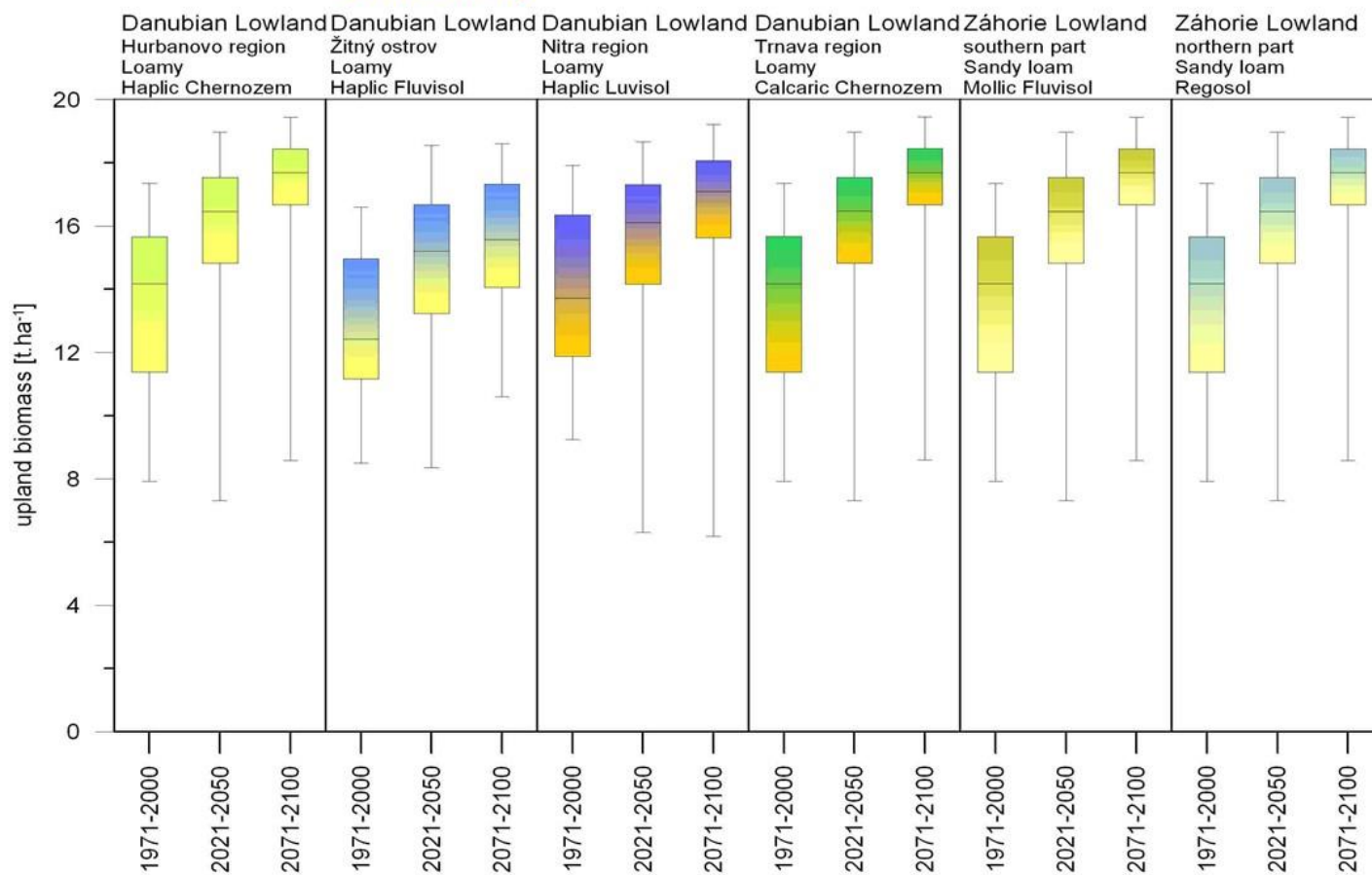
Vplyv CO₂ na výt'ážnosť fotosyntézy

(Yelle et. al. 1989, Cure and Cock 1986)

Fixácia CO ₂	Porast	Percentuálna zmena vo výt'ážnosti fotosyntézy pri koncentrácii 2x CO ₂	
		Krátkodobý efekt	Dlhodobý efekt
C3	Jačmeň	+50%	+14%
	Pšenica	+41%	+27%
	Sója	+78%	+42%
C4	Zemiaky	+30%	+9%
	Kukurica	+26%	+4%

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

*Fytomasa ozimnej pšenice na rôznych pôdach
Podunajskej a Záhorskej nížiny v časových horizontoch
rokov 1971-2000, 2021-2050, 2071-2100 (statistical
distribution)*

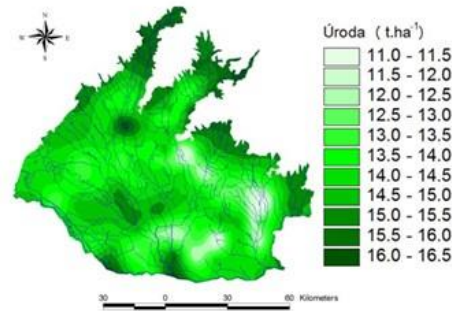

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

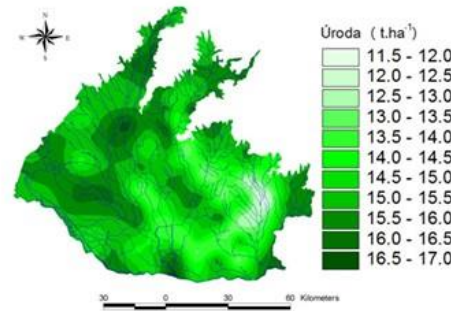

Pšenica letná f. ozimná

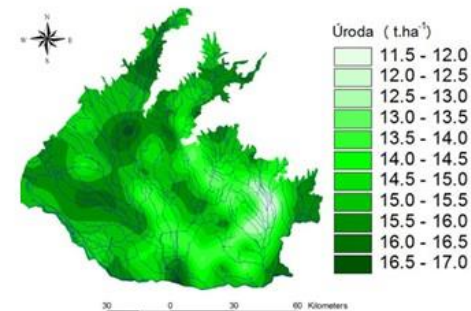
Úroda nadzemnej fytohmoty - priemer

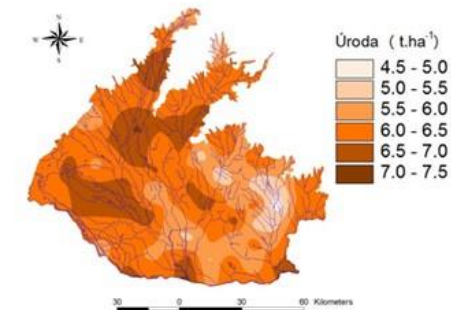
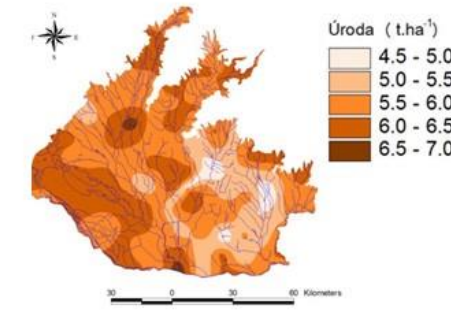
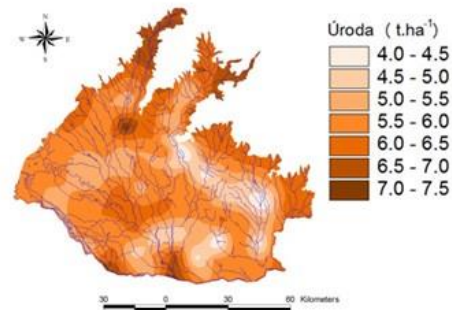
1971 - 2000

2021 - 2050

2071 - 2100

Úroda zrna - priemer

Najčastejšie testované adaptačné opatrenia

**zmena pestovanej plodiny,
zmena odrody,
posun termínu sejby,
využitie závlahových systémov.**

Najčastejšie testované adaptačné opatrenia

Zmena odrody

- odrody kukurice siatej s vyšším FAO číslom – lepšie využitie energetického potenciálu prostredia
- Súčasné pšenice letnej formy, ozimnej by dozrievali o 4 týždne skôr. Tento posun sa premieta aj do zníženej príkonu radiácie počas vegetačného obdobia a tým aj potenciálu tvorby úrody.
- Riziko - obdobie prezimovania, Poklesy teplôt počas vegetačného obdobia pod bod mrazu budú veľmi pravdepodobne častejšie (posun začiatku vegetačného obdobia k začiatku kalendárneho roka na jar pri nezmenených predpokladoch výskytu mrazov v dôsledku trvania dňa a noci)
- Vysoké teploty môžu zabrániť presunu látok z rastliny do hospodárskej úrody. Výsledkom tak môže byť tvorba vysokých úrod biomasy s malým podielom hospodárskej úrody. V

Zmena pestovanej plodiny

- nový teplotný komfort umožní pestovanie plodín, ktoré sú dnes typické pre najteplejšie regióny Slovenska až do n.v. 550m.
Výrazné zastúpenie kukurice siatej v oševných postupoch
- široké možnosti jej zaradenie do oševných postupov je predpokladom pre rastúci význam v rastlinnej výrobe v podmienkach klimatickej zmeny na Slovensku.
- potenciál kukurice prekonávať obdobia s nedostatkom vlahy počas vegetačného obdobia
- bioenergetický potenciál – C4 rastlina
- sója?, proso? olejniny?

Posun termínu sejby

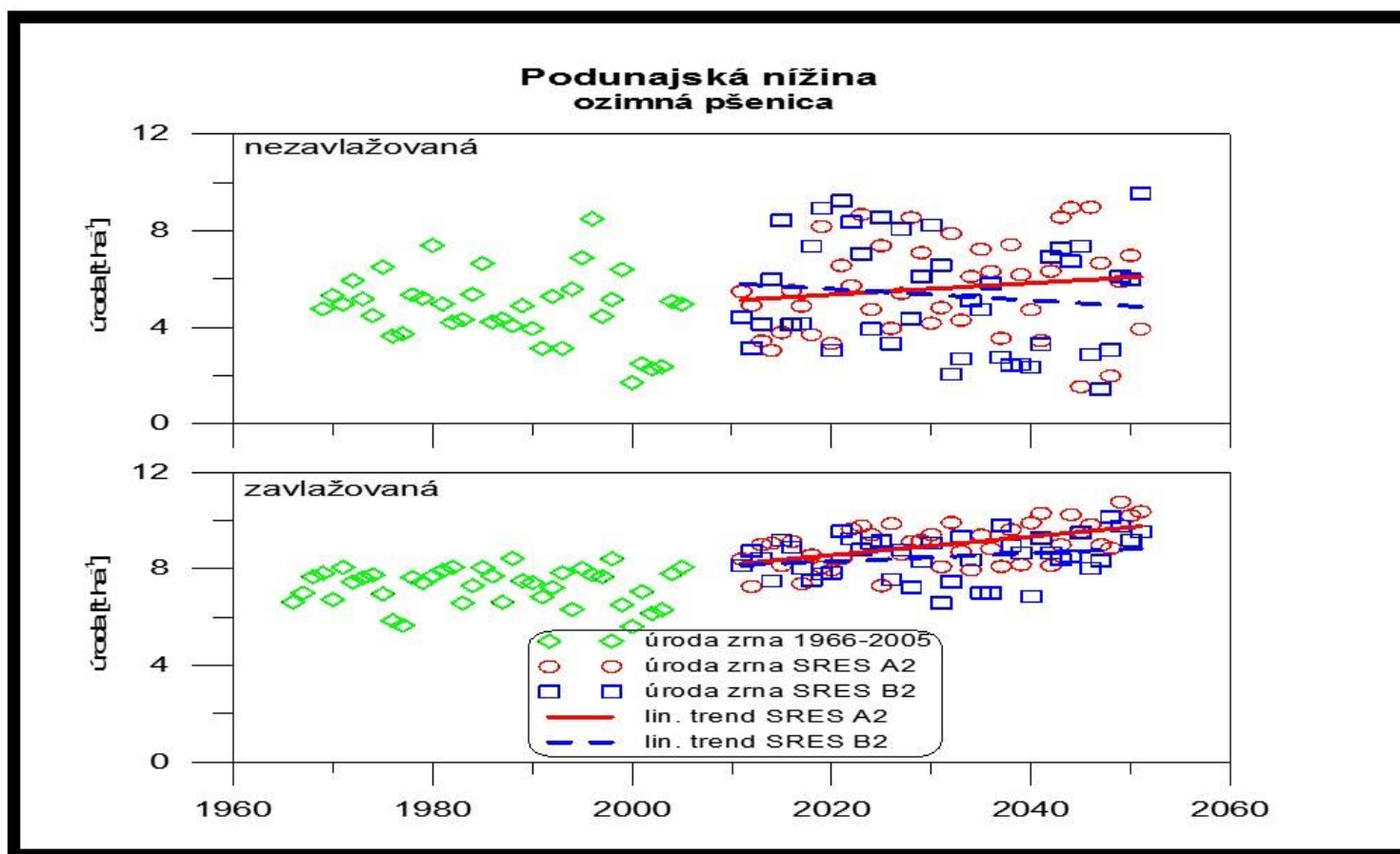
- súčasné termíny sejby jarín prinášajú riziko výskytu vysokej teploty najmä počas citlivých fenofáz plodín,
- Málo efektívne využitie zásob pôdnej vody
- vysušený povrch pôdneho profilu v oblasti osivového lôžka – zlé vzhádzanie, počet prijatých rastlín....

Využitie závlahových systémov

- v súčasnosti jedným z najčastejšie uvažovaných adaptačných opatrení
- je pravdepodobné, že potreby poľných plodín budú uspokojené len čiastočne.

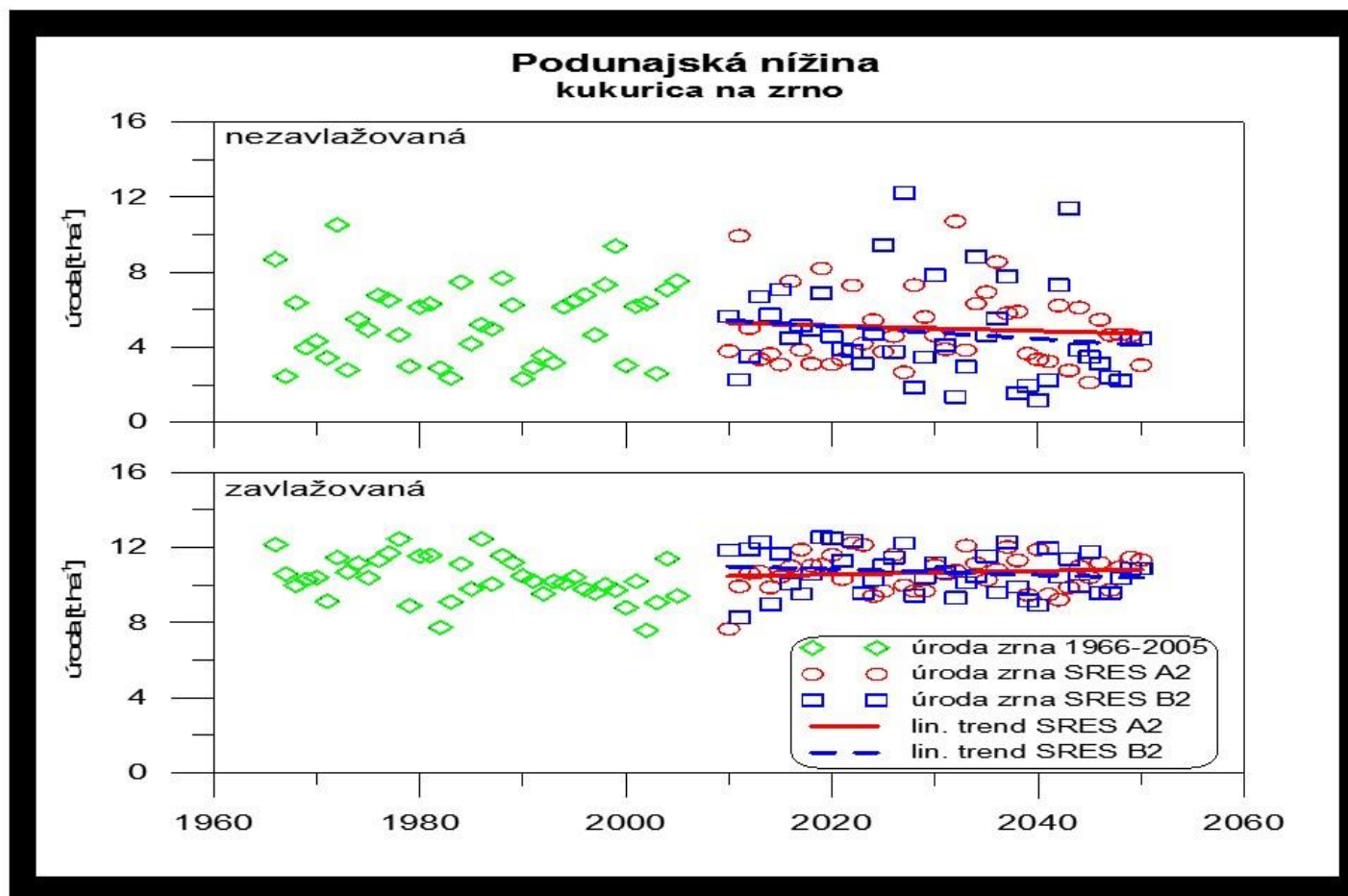
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

**Simulované hospodárske úrody ozimnej pšenice [t.ha⁻¹]
v Podunajskej nížine v období 1966 – 2005 a podľa scenárov
zmeny klímy SRES A2 a SRES B2**

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

**Simulované hospodářské úrody kukurice [t.ha⁻¹]
v Podunajské nížině v období 1966 – 2005 a podlé scénářov
zmeny klímy SRES A2 a SRES B2**

Adaptačná stratégia v Európe

EÚ plne začlenila proces adaptácií do svojej politickej agendy /politika 20-20-20/

Celkový cieľ: zvýšiť odolnosť prostredia na výkyvy/zmeny klímy

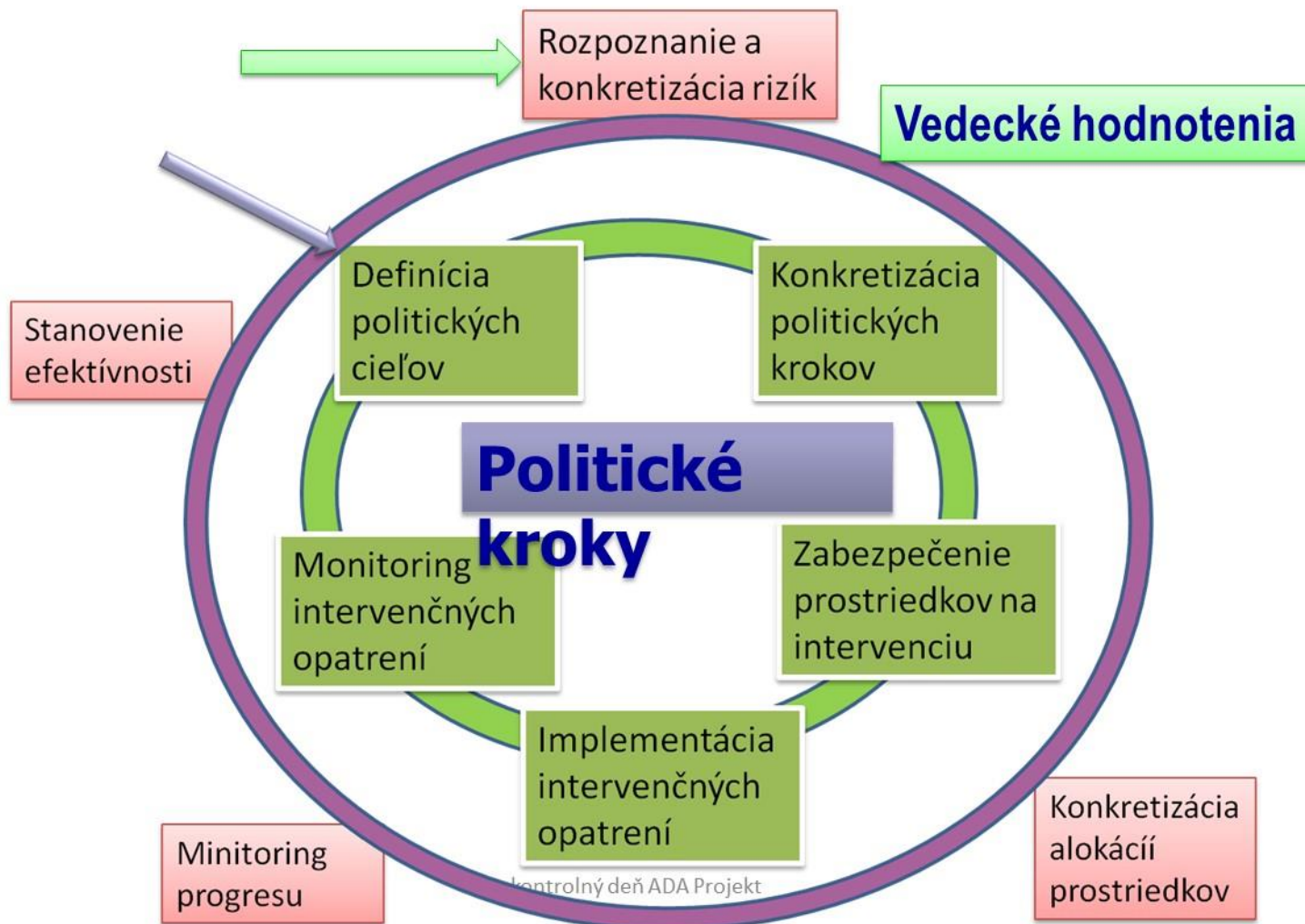
Biela kniha EÚ

- **Do konca 2011:**
- **-zaviest' „Clearing house“ mechanizmus**
- **-podstatne zlepšiť metódy detekcie a predpovede vývoja klímy**
- **-stanoviť dostatočné indikátory pre lepši monitoring dopadov zmien klímy a adaptačných opatrení**
- **-urobiť odhad finančných potrieb a efektívnosti možných adaptačných opatrení**

Budovanie národných adaptačných stratégií

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Potrebné zabezpečenie adaptačného cyklu

Závěry

- Příčinou zmeny klímy je antropogénny nárast obsahu skleníkových plynov v ovzduší a následná zmena radiačnej bilancie zemského povrchu
- Súčasné modely GCM pre oblasť strednej Európy udávajú rast teploty vzduchu, zmeny v distribúcii zrážok a zmeny vo vodnej bilancii (zhoršovanie)
- Komplexná zmena podmienok spôsobí významné zmeny v zastúpení pestovaných plodín a osevných postupoch, v distribúcii a intenzite pôsobenia abiotických faktorov a v areáloch, invázii a gradácii hmyzích škodcov
- Hrozba zmeny klímy je reálna a pri zabezpečení trvalo udržateľného hospodárenia ju musíme brať do úvahy
- Predpokladané zvyšovanie teploty vzduchu v nadväznosti na predlžovanie vegetačného obdobia spôsobujú jednoznačné zvyšovanie E_0 k uvedeným časovým horizontom, čo súvisí nielen so zvyšujúcimi sa hodnotami energetickej bilancie aktívneho povrchu, ale aj predlžovaním vegetačného obdobia.
- Úhrny R sa však budú meniť len málo a dá sa očakávať výskyt klimatického sucha v oveľa vyšších polohách ako tomu bolo doteraz. Posun vyrovnanej klimatickej bilancie sa posunie v podmienkach SR z 550 m na 700m
- Táto skutočnosť spolu z rastom teploty vzduchu veľmi pravdepodobne ovplyvní nielen zonalitu vhodnosti pre pestovanie poľných plodín (najmä kukurice), ale vyvolá aj zmeny v osevných postupoch. Dôraz bude kladený na udržanie vody v krajine
- Adaptačné stratégie – zatiaľ v začiatkoch, chýba komplexná NAS

Použité materiály

- Na přípravu prednášky som použil materiály publikované v rámci Národného klimatického programu SR a vlastných publikovaných prác
- Webovské stránky IPCC (www.ipcc.ch) a sekretariátu UN FCCC (www.unfccc.de)

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

*Nehovorte ľuďom pravdu do očí. Nebudú Vás počúvať,
pretože oko nie je sluchový orgán!*

P. Knap

**ĎAKUJEM ZA
POZORNOSŤ**

